

Інструкція до практичного заняття

Тема: Діагностика особливостей мислення і розумових здібностей дітей

Мета: систематизувати, узагальнити знання студентів з теоретичних питань теми «Діагностика особливостей мислення і розумових здібностей дітей». Формувати вміння здобувачів фахової передвищої освіти використовувати теоретичні знання в професійній діяльності, враховувати психологічні особливості дітей та відповідні методи дослідження. Розвивати психологічну компетентність студентів, аналітичні здібності, критичне мислення. Виховувати допитливість та активність щодо професійного саморозвитку.

Тип заняття: практичний.

Засоби навчання: інтерактивна дошка Padlet, інструкція до практичного заняття, практичні ситуації та ділові ігри.

Література:

1. Вікова психологія і психодіагностика : підручник / Л. Г. Терещка. Київ : Слово, 2016. 608 с.
2. Галян І.М. Психодіагностика: навч. посіб. / І.М. Галян. – К.: Академвидав, 2011. – 464 с.
3. Грінцова О.М., Терещенко Л.А. Дитяча психодіагностика: навчально-методичний посібник. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2015. 227 с.
4. Методи діагностики психічного розвитку дітей / І. М. Гоян, А. А. Палій // За ред. А.А. Палія. – Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2014. – 652 с.
5. Павелків Р. В. Психодіагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу [текст] : навч. посіб. / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 296 с.

Хід заняття

1. Актуалізація опорних знань

1 Мислення і розумові здібності.

1. Становлення мислення немовляти.
2. Мислення дитини раннього віку.
3. Розвиток мислення в дошкільному віці.
4. Психолого-педагогічні умови розвитку мислення дітей.
5. Діагностика особливостей мислення і розумових здібностей дітей.

2. Практична частина

А) Перевірка домашнього завдання

- бліц-опитування «Психологічний словник».

Б) Презентація доповідей, рефератів:

1. Мислення дитини раннього віку.
2. Розвиток мислення в дошкільному віці.
3. Розвиток мислення в молодшому шкільному віці.
4. Психолого-педагогічні умови розвитку мислення дітей.

В) Практичне виконання психологічних завдань.

Ознайомлення з методиками діагностики ДОШКІЛЬНИЙ ВІК

1. Методики для оцінки образно-логічного мислення

1.1. Методика «Пори року»

Ця методика призначена для дітей у віці від 3 до 4 років. Дитині показують картинку і просять, уважно поглянувши на цей малюнок, сказати, яка пора року зображена на кожній частині даного малюнка. За відведення на виконання цього завдання час – 2 хв. – дитина повинна буде не лише назвати відповідну пору року, але й обґрунтувати свою думку про неї, тобто пояснити, чому вона так думає, вказати ті ознаки, які, на її думку, свідчать про те, що на даній частині малюнка показано саме ця, а не яке-небудь інша пора року.

Оцінка результатів

– 10 балів – за відведений час дитина правильно назвала і пов'язала всі картинки з порою року, вказавши на кожній з них не менше двох ознак, що свідчать про те, що на картинці змальована саме дана пора року (всього не менше 8 ознак за всіма картинками).

– 8-9 балів – дитя правильно назвало і пов'язало з потрібною порою року всі картинки, вказавши при цьому 5-7 ознак, підтверджуючих його думку, на всіх картинках, разом узятих.

– 6-7 балів – дитина правильно визначила на всіх картинках пори року, але вказала лише 3-4 ознаки, підтверджуючих її думку.

– 4-5 балів – дитя правильно визначило пору року лише на одній-двох картинках з чотирьох і вказало лише 1-2 ознаки на підтвердження своєї думки.

– 0-3 бали – дитина не змогла правильно визначити жодної пори року і не назвала точно жодної ознаки (різна кількість балів, від 0 до 3, ставиться залежно від того, намагалося або не намагалося дитя це зробити).

Висновки про рівень розвитку

– 10 балів – дуже високий.

– 8-9 балів – високий.

– 6-7 балів – середній.

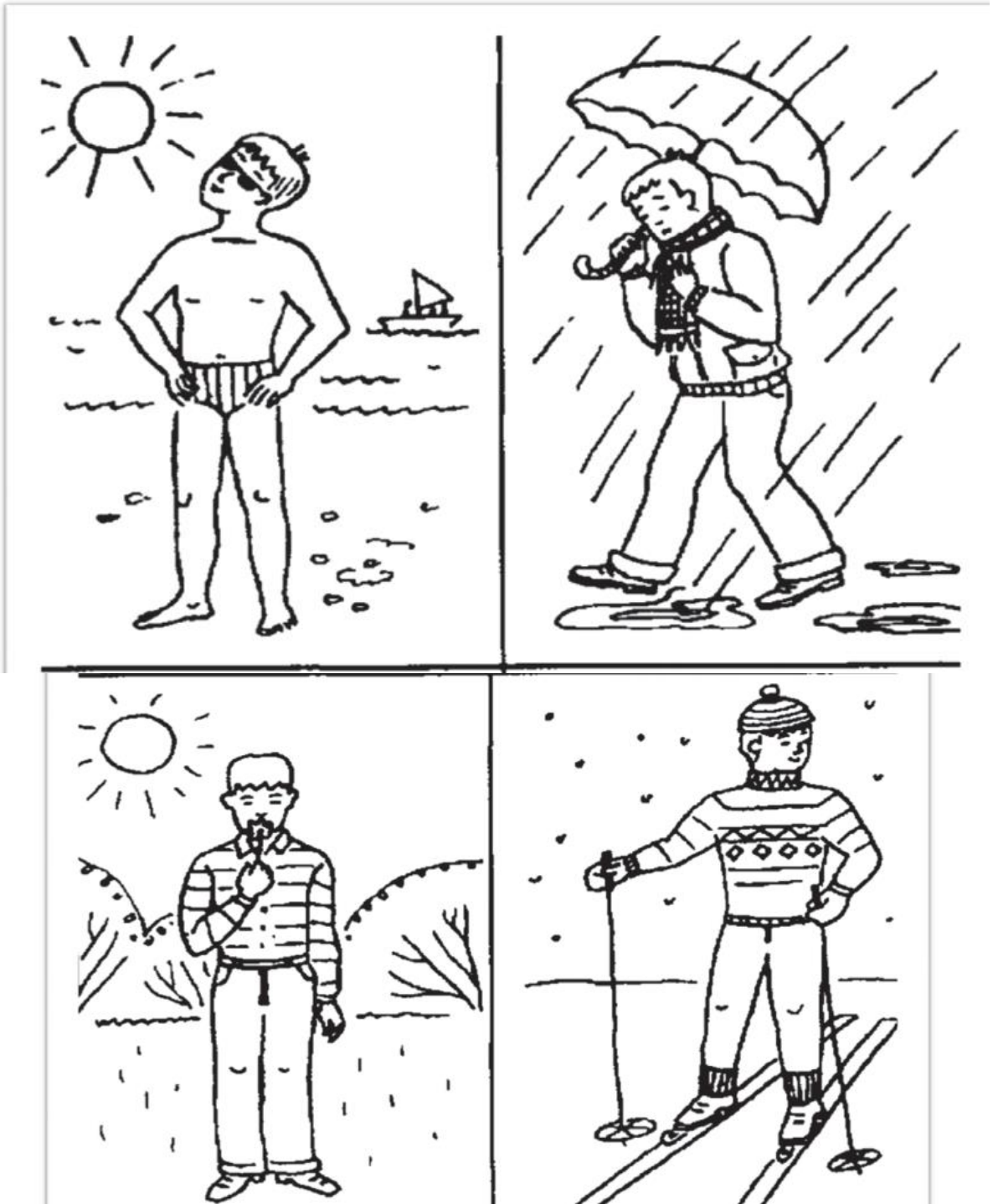
– 4-5 балів – низький.

– 0-3 бали – дуже низький.

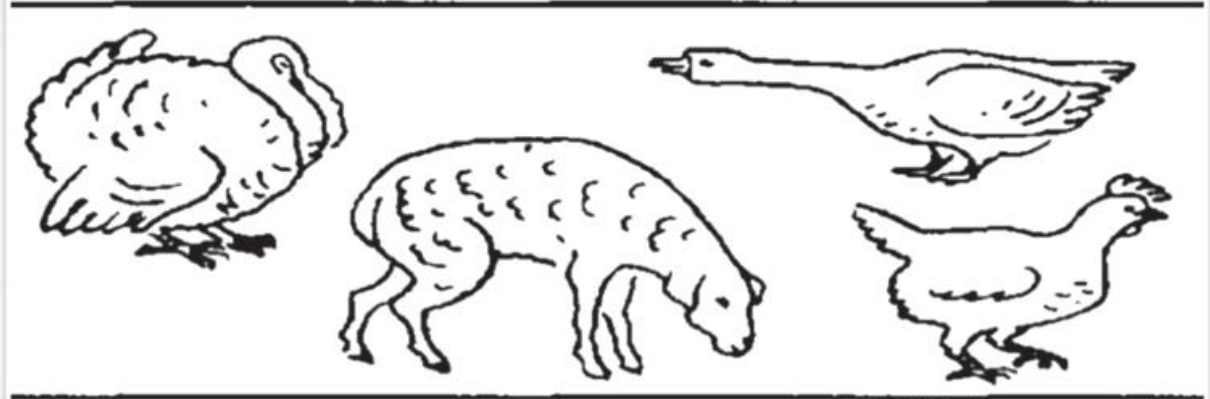
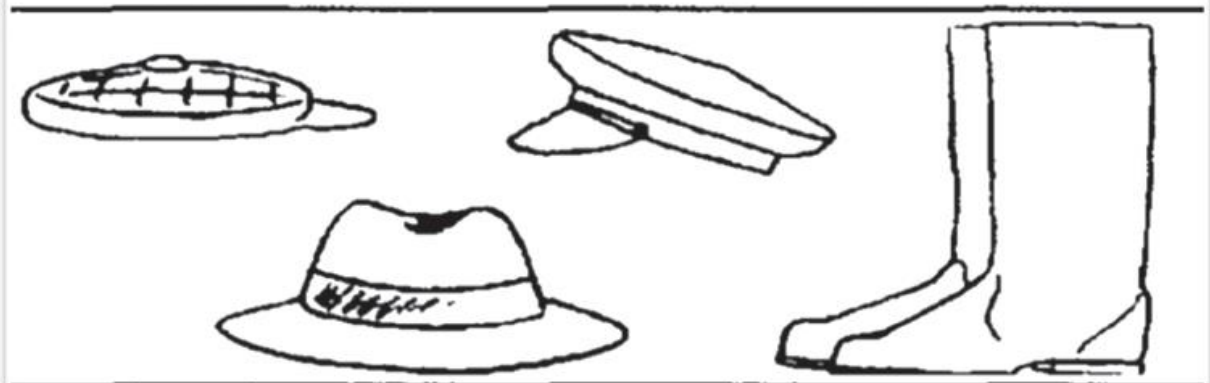
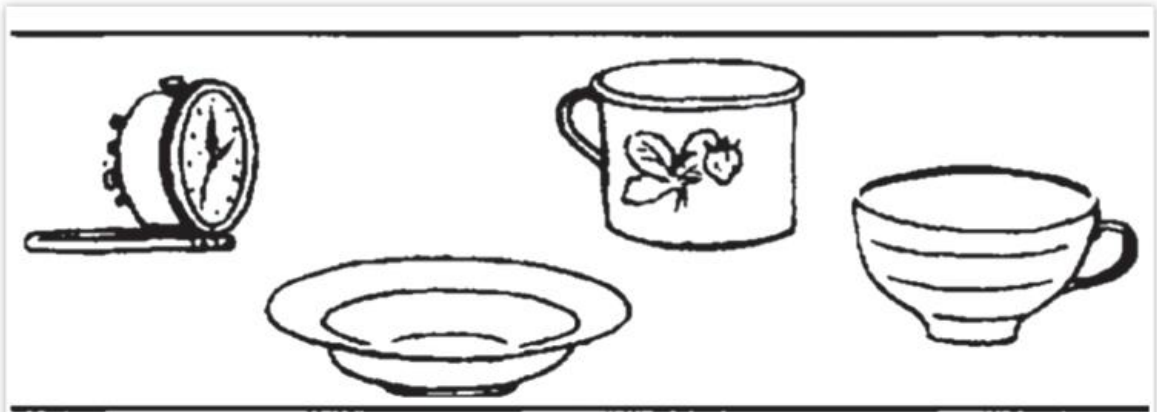
1.2. Методика «Що тут зайве?»

Ця методика призначена для дітей від 4 до 5 років і дублює попередню для дітей цього віку. Вона покликана досліджувати процеси образно-логічного мислення, розумові операції аналізу і узагальнення у дитини. Дітям пропонується серія картинок, на яких представлені різні предмети, у супроводі наступної інструкції:

Картинки до методики «Пори року»

Картинки до методики «Що тут зайве?»

«На кожній із цих картинок один з чотирьох намальованих на ній предметів є зайвим. Уважно поглянь на картинки і визнач, який предмет і чому є зайвим». На рішення задачі відводиться 3 хв.

Оцінка результатів

→ 10 балів – дитина вирішила поставлене перед нею завдання за час менше чим 1 хв., назвавши зайві предмети на всіх картинках і правильно пояснивши, чому вони є зайвими.

→ 8-9 балів – дитя правильно вирішило завдання за час від 1 хв. до 1,5 хв.

→ 6-7 балів – малюк упорався із завданням за час від 1,5 до 2,0 хв.

→ 4-5 балів – дитя вирішило завдання за час від 2,0 до 2,5 хв.

→ 2-3 бали – дитина вирішила завдання за час від 2,5 хв. до 3 хв.

→ 0-1 бал – малюк за 3 хв. не впорався із завданням.

Висновки про рівень розвитку

→ 10 балів – дуже високий.

→ 8-9 балів – високий.

→ 4-7 балів – середній.

→ 2-3 бали – низький.

→ 0-1 бал – дуже низький.

1.3. Методика «Кому чого не вистачає?»

Ця методика призначається для психодіагностики мислення дітей у віці від 3 до 4 років. Перед початком виконання завдання, включеного в дану методику, дитині пояснюють, що їй буде показаний малюнок, на якому зліва змальовані діти, кожному з яких чогось не вистачає. Те, чого їм бракує, намальовано окремо внизу на цьому малюнку.

Завдання, отримане малюком, полягає в тому, аби якнайшвидше визначити, кому і чого не вистачає, назвати відповідних дітей і вказати ті предмети, яких їм бракує.

Оцінка результатів

→ 10 балів – час виконання завдання виявився меншим за 30 сек.

→ 8-9 балів – час виконання завдання виявився в межах від 31 до 49 сек.

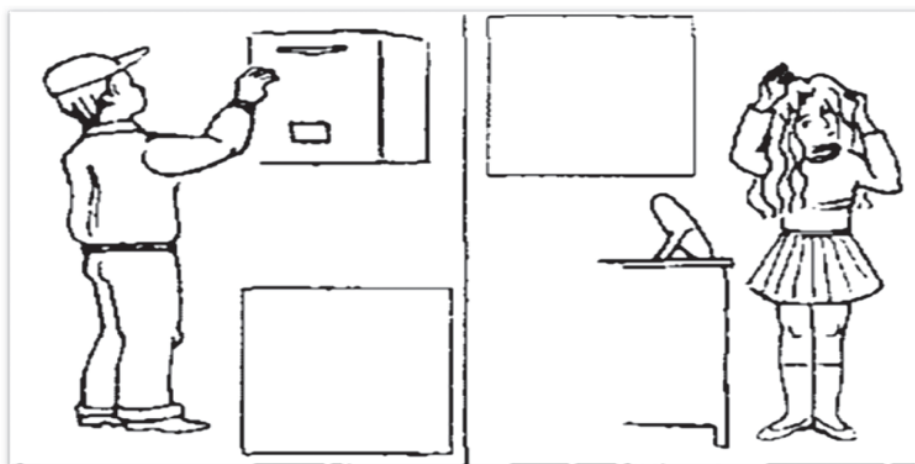
→ 6-7 балів – час виконання завдання склав від 50 до 69 сек.

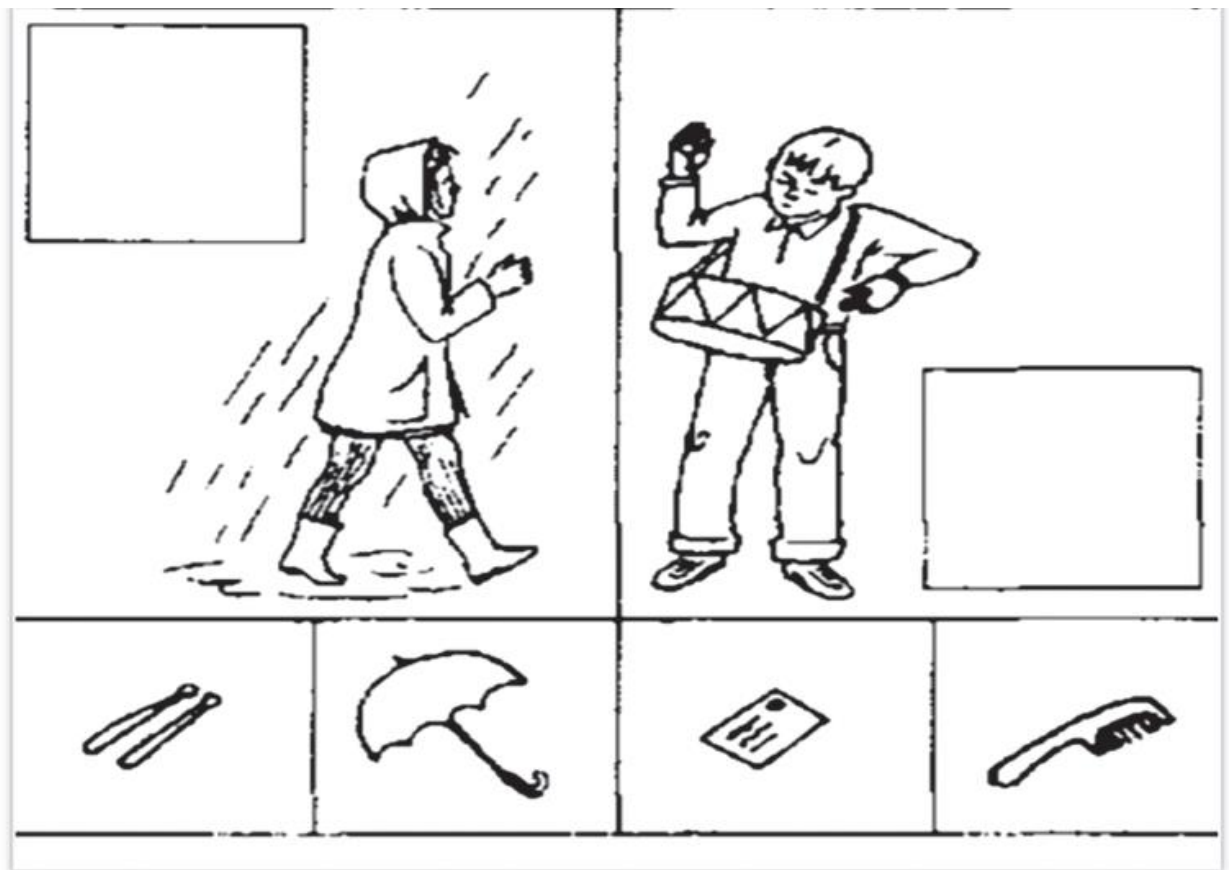
→ 4-5 балів – час виконання завдання зайняв від 70 до 89 сек.

→ 2-3 бали – час виконання завдання виявився в межах від 90 до 109 сек.

→ 0-1 бал – час виконання завдання зайняв більший за 110 сек.

Стимульний матеріал до методики «Кому чого не вистачає?»

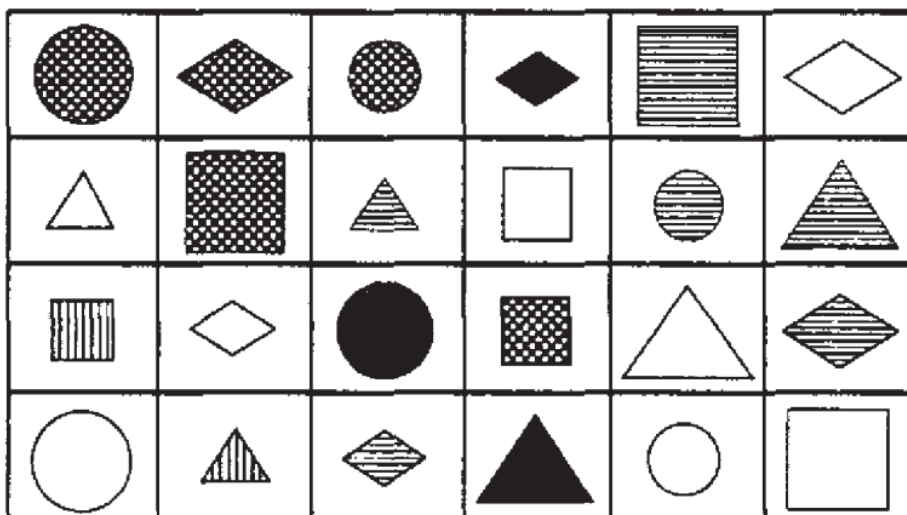
Висновки про рівень розвитку

- 10 балів – дуже високий
- 8-9 балів – високий
- 4-7 балів – середній
- 2-3 бали – низький
- 0-1 бал – дуже низький.

1.4. Методика «Поділи на групи»

Цей варіант методики, призначений для діагностики тієї ж якості мислення, що і попередня методика, розрахований на дітей у віці від 4 до 5 років.

Стимульний матеріал до методики «Поділи на групи»

Мета цієї методики – оцінка образно-логічного мислення дитини. Їй показують картинку і пропонують наступне завдання. «Уважно поглянь на картинку і розділи представлені на ній фігури на як можна більшу кількість груп. У кожен таку групу повинні входити фігури, що виділяються за однією загальною для них ознакою. Назви всі фігури, що входять в кожен з виділених груп, і ту ознаку, за якою вони виділені».

На виконання всього завдання відводиться 3 хв.

– 10 балів – дитина виділила всі групи фігур за час менше чим 2 хв. Ці групи фігур наступні: трикутники, круги, квадрати, ромби, червоні фігури (на мал. вони чорного кольору), сині фігури (заштриховані в лінійку), жовті фігури (у клітинку), великі фігури, малі фігури. Зауваження. Одна і та ж фігура при класифікації може увійти до декількох різних груп.

– 8-9 балів – дитина виділила всі групи фігур за час від 2,0 до 2,5 хв.

– 6-7 балів – дитина виділила всі групи фігур за час від 2,5 до 3,0 хв.

– 4-5 балів – за час 3 хв. дитя зуміло назвати лише від 5 до 7 груп фігур.

– 2-3 бали – за час 3 хв. дитя зуміло виділити лише від 2 до 3 груп фігур.

– 0-1 бал – за час 3 хв. дитина зуміла виділити не більше однієї групи фігур.

Висновки про рівень розвитку

– 10 балів – дуже високий;

– 8-9 балів – високий;

– 4-7 балів – середній;

– 2-3 бали – низький;

– 0-1 бал – дуже низький.

2. Методики для оцінювання наочно-дійового мислення

2.1. Методика «Обведи контур»

Дітям від 3 до 4 років показують малюнки і пояснюють, що завдання до цієї методики полягає в тому, аби за допомогою олівця або ручки якнайшвидше і як можна точніше відтворити на правій половині цього ж малюнка той контур, який представлений у його лівій частині. Всі лінії необхідно прагнути робити прямими і точно з'єднати кути фігур. Бажано також, аби контури фігур були відтворені в тих же самих місцях, де вони змальовані на малюнках – зразках у лівій частині.

Оцінюватися у результаті виконання завдання будуть акуратність, точність і швидкість роботи. Оцінки даються в балах залежно від швидкості і якості (точність) виконання завдання.

– 10 балів – дитина витратила на виконання всього завдання менше ніж 90 сек., причому всі лінії на прямі і точно сполучають кути фігур. Всі лінії слідує точно по заданих контурах.

– 8-9 балів – на виконання завдання пішло від 90 до 105 сек. При цьому має місце хоч би один з наступних недоліків: одна або дві лінії не є сповна прямими; у двох або в трьох випадках накреслені лінії не цілком правильно сполучають кути фігур; від двох до чотирьох ліній виходять за межі контуру; від чотирьох до п'яти кутів сполучено неточно.

→ 6-7 балів – на виконання всього завдання в цілому пішло від 105 до 120 сек. При цьому додатково виявлений хоч би один з наступних недоліків: три або чотири лінії непрямі; від чотирьох до шести кутів сполучено не цілком точно; від п'яти до шести ліній виходять за межі контуру; від шести до семи кутів сполучено не цілком точно.

→ 4-5 балів – на виконання завдання витрачено від 120 до 135 сек. Є хоч би один з наступних недоліків: п'ять або шість ліній не є сповна прямими; від семи до десяти кутів сполучено не цілком правильно; є сім або вісім ліній, які не є сповна прямими; є від восьми до десяти кутів, які сполучені не цілком точно.

→ 2-3 бали – на виконання завдання пішло від 135 до 150 сек. Відмічений хоч би один з наступних недоліків: від семи до десяти ліній непрямі; від одинадцяти до двадцяти кутів сполучено не цілком правильно; від дев'яти до вісімнадцяти ліній виходять за межі контуру; від одинадцяти до сімнадцяти кутів сполучено не цілком правильно.

→ 0-1 бал – на виконання завдання пішло більше 150 сек. Майже всі лінії, за винятком однієї або двох, не є прямими; майже всі кути, за винятком одного або двох, сполучені неправильно.

Висновки про рівень розвитку

→ 10 балів – дуже високий;

→ 8-9 балів – високий;

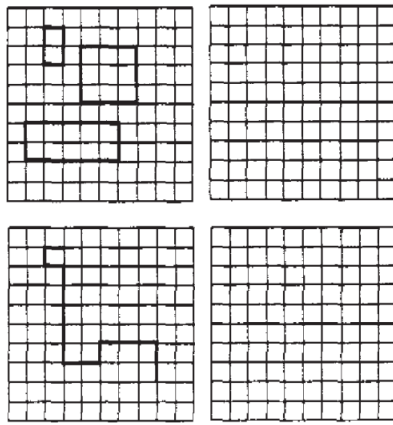
→ 4-7 балів – середній;

→ 2-3 бали – низький;

→ 0-1 бал – дуже низький.

2.2. **Методика «Відтвори малюнки»**

Ця методика призначається для дітей у віці від 3 до 4 років. Її завдання полягає в тому, аби в спеціальних порожніх квадратах, представлених справа на малюнку, відтворити картинку, змальовані на цьому ж малюнку зліва. Для цього дитині дається фломастер темного кольору і малюнок у супроводі

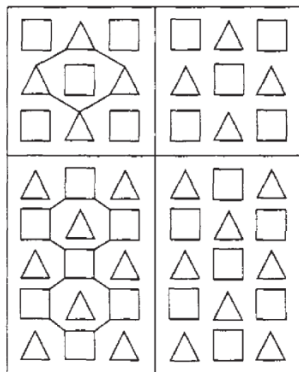
наступної

інструкції:

«Справа

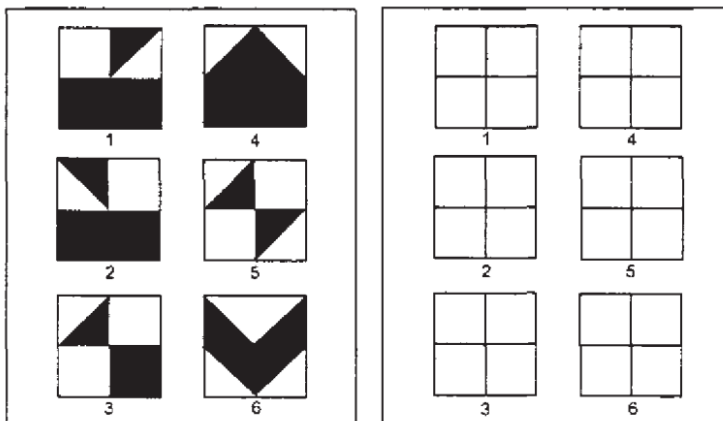
в

Малюнки до методики «Обведи контур»

порожніх клітках необхідно намалювати такі самі фігури, які є зліва. Потрібно зробити це як можна акуратніше, рівномірно заштрихувавши всі частини, де є темні поля, не залишаючи порожніх ділянок і не виходячи за межі заданого контуру». На виконання завдання відводиться 5 хв.

Малюнки і матриці до методики «Відтвори малюнки»

→ 10 балів – дитина за 5 хв. виконала все завдання, тобто намалювала в порожніх матрицях всі шість фігур. При цьому ні в одній з фігур не залишилося порожніх, незаштрихованих ділянок в тих місцях, де штрихування мало бути суцільним, а контури фігур не більше ніж на 1 мм вийшли за межі заданих зразків.

→ 8-9 балів – дитя впоралося із завданням за 5 хв. При цьому в кожній фігурі залишилися незаштрихованими не більше однієї-двох ділянок, а контури виконаних фігур не більше ніж на 1 мм відрізняються від оригіналів.

→ 5-7 балів – дитина виконало завдання за 5 хв., але в її роботі є хоч би один з наступних недоліків: майже в кожній фігурі є від 3 до 4 незаштрихованих ділянок, контури деяких фігур відрізняються від оригіналів на величину до 1,5 мм.

→ 4-6 балів – малюк за 5 хв. зміг заштрихувати 4-5 фігур з шести, причому в кожній з них зустрічається хоч би один з наступних недоліків: не менше однієї п'ятої частини її площі залишилося не заштриховано, контури деяких фігур відрізняються від оригіналів на величину до 2 мм.

→ 2-3 бали – дитя змогло за 5 хв. заштрихувати лише 2-3 фігури, і в кожній з них можна виявити хоч би один з наступних недоліків: не менше однієї п'ятої її частини залишилося не заштриховано, контури деяких фігур відрізняються від оригіналів на величину до 2 мм.

→ 0-1 бал – дитина за 5 хв. змогла заштрихувати не більше однієї фігури, і в ній є хоч би один з наступних недоліків: площа фігури не менше чим на одну чверть не заштрихована, контури деяких фігур відрізняються від оригіналів на величину до 3 мм.

Висновки про рівень розвитку

→ 10 балів – дуже високий;

→ 8-9 балів – високий;

→ 4-7 балів – середній;

→ 2-3 бали – низький;

→ 0-1 бал – дуже низький.

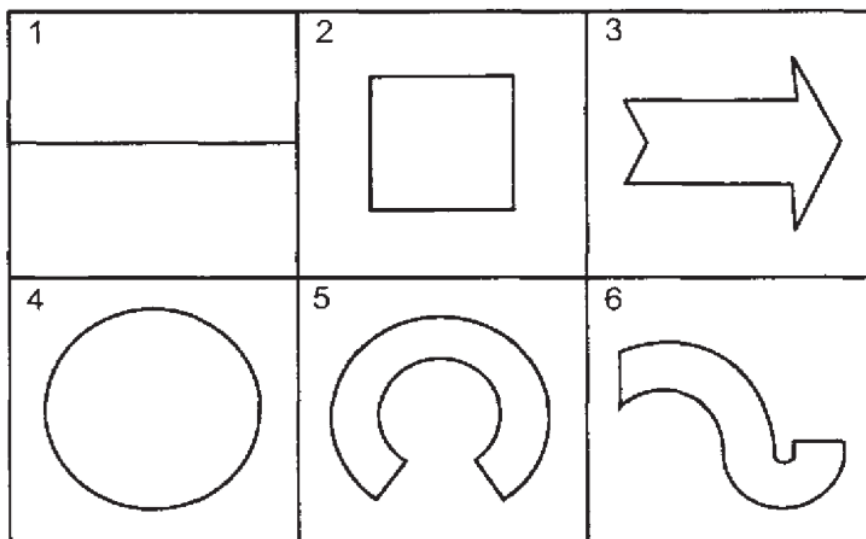
Методика «Виріж фігури»

Дана методика призначається для психодіагностики наочно-дійового мислення дітей у віці від 4 до 5 років. Її завдання полягає в тому, аби швидко і точно вирізувати з паперу намальовані на ній фігури. На малюнку в шести квадратах, на які він роздільний, намальовані різні фігури. Цей малюнок під час тестування пропонується дитині не в цілому, а по окремих квадратах. Для цього експериментатор заздалегідь розрізає його на шість квадратів. Дитя по черзі отримує всі шість квадратів з малюнками (порядок їх пред'явлення помічений номерами на самих малюнках), ножиці і завдання вирізувати всі ці фігури щонайшвидше і точніше. (Перший з квадратів просто розрізає ножицями навпіл по горизонтальній лінії, прокресленій у ньому.)

Оцінка результатів

В ході оцінювання отриманих результатів у даній методиці враховуються час і точність виконання дитиною завдання.

Контури для вирізування фігур до методики «Виріж фігури»

- 10 балів – всі фігури вирізані малюком не більше ніж за 3 хв., а контури вирізаних фігур не більше ніж на 1 мм відрізняються від заданих зразків.
- 8-9 балів – всі фігури вирізані дитям за час від 3 до 4 хв., а їх контури відрізняються від оригіналів на величину від 1 до 2 мм.
- 6-7 балів – всі фігури вирізані дитиною за час від 4 до 5 хв., а їх контури відрізняються від оригіналів на 2-3 мм.
- 4-5 балів – всі фігури вирізані дитиною за час від 5 до 6 хв., а їх контури відрізняються від оригіналів на 3-4 мм.
- 2-3 бали – всі фігури вирізані дитям за час від 6 до 7 хв., а їх контури відрізняються від оригіналів на 4-5 мм.
- 0-1 бал – дитиною не впоралась із завданням за 7 хв., і вирізані ним фігури відрізняються від оригіналів більш ніж на 5 мм.

Висновки про рівень розвитку

- 10 балів – дуже високий;
- 8-9 балів – високий;
- 4-7 балів – середній;
- 2-3 бали – низький;
- 0-1 бал – дуже низький.

5.Методики для оцінювання вербально-логічного мислення

Методика розуміння оповідань: змісту, сенсу, моралі

Мета: дослідження рівня розвитку моральних суджень дітей 5–6 років.
Інструкція: «Уважно послухай оповідання і перекажи його. Скажи, в чому тут справа, чому вчить це оповідання, в чому сенс цього оповідання?» Повторити завдання, звертаючи увагу дитини на кожну фразу, смислову частину розповіді.

Після прочитання кожного оповідання педагог ставить дитині запитання на розуміння змісту і сенсу почутого. Як зразок подаємо можливі питання до оповідання «Лев і миша»:

- Це оповідання про добро або про зло?

→ А хто кому зробив добро? А яке добро? Чому?

→ Чому лев відпустив мишку?

→ Чому лев засміявся?

→ Чому вчить це оповідання?

Є оповідання, які вчать не брехати, не красти, а це чому вчить?

Стимульний матеріал: оповідання Л.М. Толстого

Лев і миша

Лев спав. Миша пробігла по його тілу. Він прокинувся і зловив її. Мишка стала просити, аби він відпустив її, і пообіцяла зробити йому теж добро. Лев голосно засміявся і відпустив її. Потім мисливці зловили лева і прив'язали його вірвовкою до дерева. Мишка почула левове гарчання, прибігла, перегризла вірвовку і врятувала лева.

Розумна ворона

Хотіла ворона пити. На дворі стояв глек з водою, а в глеку вода була лише на дні. Вороні не можливо було дістати воду. Вона стала кидати в глек камінчики і стільки накидала, що вода стала вище і можна було пити.

Мураха і голубка

Мураха захотіла напиться і спустився вниз до струмка. Вода захлеснула її, і вона почала тонути. Голубка, що пролетіла поруч, помітила це і кинула їй у струмок суху дерев'яну гілку. Мураха залізла на цю гілку і врятувалася. Наступного дня мураха побачила, що мисливець хоче піти зловити голубку сіткою. Вона підповзла до нього і вкусила мисливця за ногу. Він скрикнув від болю і зронив сітку. Голубка спурхнула і полетіла.

Галка і голуби

Галка почула про те, що голубів люди добре годують, вибілилася глиною в білий колір і влетіла у голуб'ятник. Голуби її прийняли за свою, нагодували, але галка не стрималася і закаркала, як усі галки. Тоді голуби її прогнали. Вона повернулася було до зграї галок, але ті її теж не прийняли.

Якісна оцінка: за кожне оповідання ставляться бали від одного до трьох, бали підсумовуються і робиться загальний висновок про рівень розвитку моральних суджень дітей (низький – до 6 балів, середній – до 9 балів, високий – більше 10 балів).

Гра «Складання речень»

Мета: діагностика творчого образного мислення дітей 5–7 років.

Дитині або дітям, якщо робота проводиться з групою, пропонується три слова, не пов'язані між собою за сенсом, наприклад «озеро», «олівець», «ведмідь». Дається завдання: склади якомога більше речень, які б обов'язково включали всі ці три слова (можна міняти кількість і відмінок цих слів, а також використовувати інші слова). Треба попередити випробуваних, що час виконання завдання обмежений – 10 хв. при груповому занятті і 10-15 хв. при індивідуальній формі заняття. Відповіді дітей можуть бути банальними: «Ведмідь викинув олівець в озеро», а можуть бути і складними, з уведенням нових об'єктів: «Хлопчик узяв олівець і намалював ведмедя, який ловив рибу в озері». Відповіді можуть бути і по-справжньому творчими, цікавими:

«Хлопчик, тонкий, як олівець стояв біля озера, яке ревіло, як ведмідь». Ця гра розвиває здатність встановлювати зв'язки між предметами і явищами, творчо мислити, створювати нові цілісні образи з розрізнених предметів.

Якщо дитина працює індивідуально, то хтось з дорослих (батьків, вихователів, вчителів) теж повинен придумати речення з даних слів і показати дитині, які ще можуть бути зв'язки між цими предметами. При груповій формі роботи важливо вислухати всі придумані дітьми речення. Слід обов'язково заохотити малюків, що придумали найоригінальніші речення. Але ще важливішим є розгорнуте обґрунтування, чому саме та або інша відповідь подобається або не подобається, цікава чи ні.

Можна порекомендувати наступні групи слів для виконання даного завдання: • річка, ручка, собака; • дерево, тигр, людина; • міст, людина, зошит і ін.

Якісна оцінка: за кожне речення ставляться бали від одного до трьох (за мірою оригінальності), бали підсумовуються і робиться загальний висновок про рівень розвитку творчого образного мислення дітей (низький – до 6 балів, середній – до 9 балів, високий – більше 10 балів).

Діагностика процесу класифікації

Підготовка дослідження.

Підібрати картинки розміром 7×7 см. по 5 штук для кожної класифікаційної групи: іграшки, посуд, одяг, меблі, дикі тварини, свійські тварини, овочі, фрукти.

Проведення дослідження.

Проводиться індивідуально з дітьми 3–7 років. Дитині дають картинки і говорять: «Розклади, що до чого підходить. Розкладай і пояснюй» Якщо випробуваний розкладає без пояснень, то йому задають питання: «Чому ти поклав сюди цю картинку?»

Обробка даних. Підраховують кількість правильних відповідей за кожною кваліфікаційною групою. Визначають підстави для об'єднання предметів у дітей різного віку. Роблять висновок про те, які кваліфікаційні групи дитині легше виділити і мотивувати об'єднання, а також, як залежить процес кваліфікації від віку.

Діагностика процесу узагальнення

Підготовка дослідження.

Підготувати 10 таблиць розміром 12×12 см, поділених на 4 квадрати, в кожному квадраті зображений предмет, 3 предмети можна об'єднати за істотною ознакою, а 4-ий – зайвий.

Проведення дослідження. Проводять індивідуально з дітьми 3–7 років. Дитині показують по одній таблиці і говорять: «Подивись, тут намальовані 4 предмети, три з них підходять один одному, а четвертий – зайвий. Який зайвий і чому? Як можна разом назвати три предмети?».

Обробка даних. Аналізують особливості узагальнення предметів дитиною: чи узагальнює вона за понятійною ознакою чи робить узагальнення

на підставі уявлень про одночасну участь предметів у життєвих ситуаціях. Виявляють уміння підбирати узагальнююче слово до групи предметів.

Діагностика процесу міркування у дітей

Підготовка дослідження. Підготувати таз з водою і різноманітні предмети, які зроблені з металу, дерева, пластмаси, целулоїду та ін.

Проведення дослідження. Проводиться індивідуально з дітьми 3–7 років у формі гри у відгадування. Дитині показують предмет і запитують, чи буде він плавати чи потоне, якщо його опустити у воду. Після відповіді дитина кидає предмет у воду і переконується у правильності відповіді чи ні. Під час експерименту дитині задають додаткові питання: «Чому ти гадаєш, що цей предмет буде плавати?» та ін., щоб в'яснити, наскільки вона здатна обґрунтувати свої судження.

Обробка даних. Аналізують процес узагальнення, розмірковування дитини; як вона робить відповідні узагальнення, які ознаки предметів виділяє; як усвідомлює процес вирішення. Потім роблять розподіл за рівнями розвитку розмірковування:

I рівень – дитина виділяє одиничні, неістотні ознаки предметів, спочатку не усвідомлює своїх суджень; судження пов'язуються на основі простого узагальнення.

II рівень – у дитини є початкове узагальнення, вона починає аргументувати свої судження, але не робить узагальнення предметом аналізу, а користується ним лише як засобом угадування в грі; а якщо цей засіб стає непотрібним, то відкидає його і шукає інший.

III рівень – у дитини паралельно з судженнями про окремі явища є свідоме міркування про саме поняття, вона не просто активно утворює узагальнення, але виправляє і вдосконалює їх. Утворення узагальнень стає особливою задачею.

Діагностика розуміння дітьми причинності явищ

Підготовка дослідження.

Приготувати кульку, кубик, цвях, прямокутний ляльковий стіл без однієї ніжки; м'яч і похилу площину; таз чи ванночку з водою; ряд предметів (дерев'яних і металевих), що тонуть і плавають у воді. Скласти словесний опис і зображення фізичних явищ (кулька падає з кубика при нахилі кубика; кулька не падає з кубика, якщо її прибити цвяхом; стіл без однією ніжки падає, м'яч скочується з похилої площини).

Проведення дослідження. Дитині 3–7 років пропонують задачі, в яких вона повинна пояснити причину фізичного явища. Проводиться 4 серії, які різняться змістом задач. Кожна серія, (крім 4-ої) складається з трьох підсерій:

1) можливість дитини діяти з предметами і безпосередньо сприймати відповідні явища (наочно-дійова форма задачі);

2) словесний опис (образна форма задачі);

3) показ фізичного явища на малюнку (зображувальна форма задачі). Перша серія Пояснення падання кульки при нахилі кубика, потім відсутність падання в тому випадку, якщо кулька закріплена цвяхом.

Друга серія Пояснити падіння прямокутного стола без однієї ніжки.

Третя серія Пояснити падіння м'яча з похилої поверхні.

Четверта серія Пояснити, чому певний предмет плаває чи тоне у воді.

Обробка даних. За першими трьома серіями підраховують кількість правильних і неправильних пояснень у кожній віковій групі дітей. Результати заносять в таблиці.

Таблиця 2.17

Ефективність пояснення дітьми причин фізичних явищ

Вік дітей	Відсутність пояснення			Неадекватне пояснення			Задовільне пояснення		
	Форма задачі								
	наочно-дійова	словесна	зображувальна	наочно-дійова	словесна	зображувальна	наочно-дійова	словесна	зображувальна
3–4 р.									
4–5 р.									
5–6 р.									
6–7 р.									

Ефективність пояснення причини фізичних явищ

Вік дітей	Відсутність пояснення	Неадекватне пояснення	Задовільне пояснення
3–4 р.			
4–5 р.			
5–6 р.			
6–7 р.			

Роблять висновки про вікові зміни в розумінні причинності фізичних явищ; з'ясовують, наскільки розуміння причинності залежить від особливостей самих цих явищ (від змісту задачі в I–IV серіях), а також від способу знайомства з явищем (наочно-дійовий, словесний, наочно-зображувальний).

Діагностика сформованості процесів синтезу (складання розрізних фігур і картинок)

Пропонується дітям із 2,5–3 років.

Мета дослідження. Виявлення сформованості наочно-дієвого і наочно-образного мислення, комбінаторних здібностей, здатності співвідношення частини і цілого і їх просторової координації, тобто дослідження можливостей синтезу на предметному рівні.

Устаткування. Картинки із зображенням знайомих дітям предметів, які розрізають на 2, 3, 4 частини по вертикалі і горизонталі.

Мал. 2.19. Картинка для розрізання по вертикалі і горизонталі

Інструкція.

Склади, будь ласка, з цих частин предмет. Дивися уважно, не поспішай.

Процедура виконання.

Частини кладуть так, щоб їх потрібно було не просто зрушити, а спочатку перевернути. Дитині послідовно пропонується відтворити ціле з частин. У всіх випадках фігури, які повинна скласти дитина, не називають. Діти з 2,5 років складають картинку з 2 частин. Переважає спосіб спроб. Старше 3,5 років – діють способом зорового співвідношення. Якщо випадково вийде, то треба повторити, тобто дати нове завдання.

Диференціювання дітьми предметів і об'єктів

Пропонується дітям із 3,5–4 років.

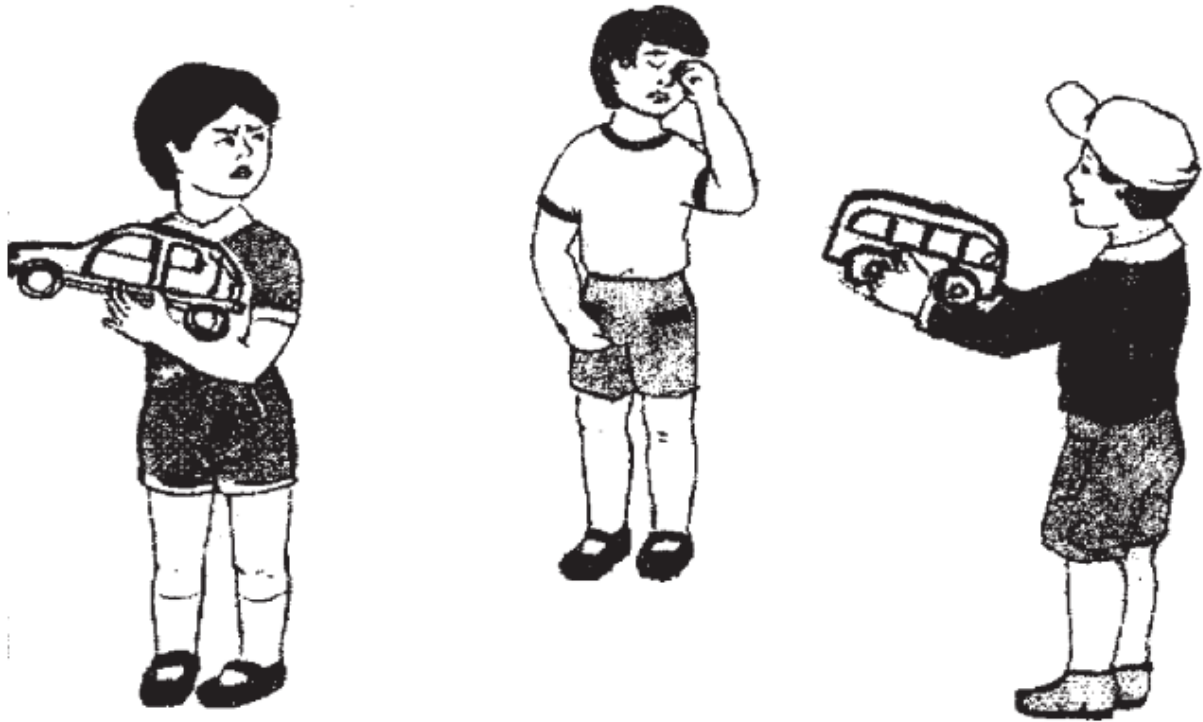
Устаткування. Різні частини 2–3 предметів.

Інструкція. Склади який-небудь один предмет або тварину. Вибери потрібні частини і склади.

Діагностика розуміння дітьми сюжетних картинок

Пропонується дітям із 3,5–4 років.

Мета дослідження. Виявлення розуміння змісту і сенсу сюжетних картинок, здібності на основі аналізу і синтезу зробити прості узагальнення, виділити зв'язки, зрозуміти почуття людей за їх мімікою і жестами. Емоційна реакція на безглуздість в зображенні (сміх, посмішка, здивування). Визначення запасу уявлень про оточуючий світ.

Мал. 2.20. Картинка з прихованим значенням

Устаткування. Картинка з прихованим значенням (мал. 2.20); картинки із зображенням безглуздостей.

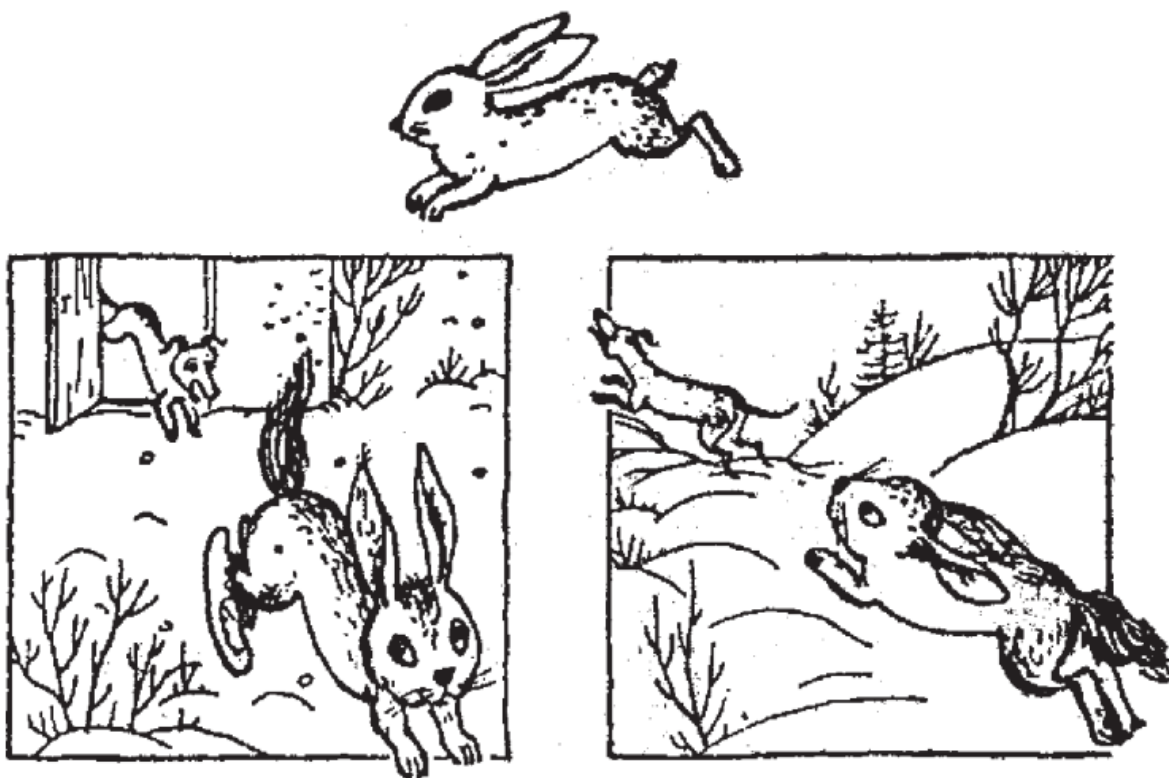
Процедура виконання. Перед дитиною кладуть першу картинку.

Інструкція. Подивися і скажи; що тут відбулося (мал. 2.20). Можуть бути поставлені додаткові питання: Чому плаче хлопчик? Хто забрав у нього машинку? Покажи, який хлопчик тобі більше подобається, чому? (або Який хлопчик добріший?). Другу і третю картинки (мал. 2.21 і 2.22) кладуть перед дитиною без коментарів. Дається 1-2 хв. на розгляд (дослідник стежить за емоційними проявами). Якщо з боку дитини немає якої-небудь реакції, то її запитають: «Що переплутав художник?» При роботі з першою картинкою діти відразу сприймають дитину, яка плаче, але для розуміння причини сліз

потрібні навідні запитання, після чого вірно оцінюють вчинки хлопчиків. Але до 3,5–4-х років ще бідний словниковий запас, зв'язну розповідь вони дають до 4,5–5 років. У роботі з безглуздостями

– виражені емоційні реакції (сміх, репліки: «Так не буває»). Наголошується активність розгляду

Мал. 2.22. Картинка із зображенням безглуздостей

Діагностика загальної структури розумової діяльності дітей

Завдання 1. Узагальнення рядів конкретних понять за допомогою родових понять. Дайте дітям завдання на узагальнення 14 рядів конкретних понять. Запропонуйте назвати одним словом наступні ряди конкретних понять:

- 1) тарілки, стакани, миски;
- 2) столи, стільці, дивани;
- 3) сорочки, штани, плаття;
- 4) черевики, сандалі, кросівки;
- 5) супи, каші, киселі;
- 6) кульбаби, троянди, ромашки;
- 7) берези, липи, ялинки;
- 8) горобці, голуби, гуси;
- 9) карасі, щуки, соми;
- 10) малина, суниця, вишня;
- 11) морква, капуста, буряк;
- 12) яблука, груші, мандарини;
- 13) танкісти, піхотинці, артилеристи;
- 14) столяри, малярі, теслі.

Завдання 2. Конкретизація понять.

Запропонуйте дітям назвати об'єкти, що входять у поняття ширшого обсягу: «Назви, які бувають: 1) іграшки, 2) взуття, 3) одяг, 4) квіти, 5) дерева,

б) птахи, 7) риби, 8) звірі...» В основному ці ж поняття діти використовували як узагальнені терміни в попередньому завданні.

Завдання 3.

Узагальнення рядів понять ширшого обсягу. Дітям пропонується для узагальнення 5 рядів понять ширшого обсягу через поняття третього ступеня узагальненості. Останній ряд припускає узагальнення через абстрактне родове поняття. (Це завдання підвищеної трудності.)

Попросіть дітей назвати одним словом такі поняття:

- 1) птахи, звірі, риби; 2) дерева, трави, чагарники; 3) меблі, посуд, одяг;
- 4) годинник, ваги, градусники; 5) пожежі, хвороби, урагани.

Діти повинні самостійно знайти або придумати узагальнені терміни.

Завдання 4. Класифікація.

Дитині пропонують 16 карток із зображенням птахів, риб, посуду, меблів (по 4 картки в кожній групі).

Інструкція. Подивися на ці картки, розклади їх на чотири ряди так, щоб картинки підходили одна до одної і їх можна було назвати одним словом. Після виконання цієї частини завдання дитині пропонується із чотирьох рядів зробити два, але так, щоб в кожному картинка були про одне і те ж і їх можна було назвати одним словом. Виконуючи це завдання, дитина повинна спочатку зробити узагальнення через родові поняття другого, а потім – третього ступеня узагальненості. І в тому і в іншому випадку вона повинна пояснити свої дії і відповіді.

Завдання 5. Порівняння.

Дитині пропонується порівняти п'ять пар об'єктів за уявленнями, знайти ознаки відмінності і подібності: 1) кульбаби і ромашки; 2) ялинки і берези; 3) кішки і собаки; 4) звірі і люди; 5) тварини і рослини.

Виконання цього завдання, виділення ознак відмінності і особливо ознак подібності вимагає від дітей значних зусиль самостійної думки, систематизації загальних уявлень, володіння ієрархією елементарних життєвих родових і видових понять або загальних уявлень у межах третього ступеня узагальненості.

Обробка й інтерпретація результатів

У міру виконання завдань фіксуйте особливості поведінки дітей, всі їх відповіді і дії, ставлення до завдань і процесу їх виконання. Як оцінні критерії сформованості у дітей основних компонентів розумової діяльності можуть бути: 1) інтерес до завдання; 2) особливості емоційного ставлення до процесу діяльності і її результату; 3) прагнення продовжити роботу; 4) запас знань і уявлень про навколишній світ й елементарні життєві поняття, що дозволяють вирішувати запропоновані задачі; 5) оволодіння ієрархією узагальнень – засвоєння понять першого, другого і третього ступенів узагальненості, а також абстрактних родових понять; 6) специфіка використання дітьми системи доступних понять; 7) рівень розуміння і прийняття завдання; 8) якість самоконтролю в процесі виконання завдання і при оцінці результатів діяльності.

Відповідно до цих оцінних критеріїв можна виділити три рівні оволодіння дітьми загальною структурою розумової діяльності.

Високий рівень: завдання відразу зацікавлюють дитину, позитивний емоційний стан зберігається протягом усього заняття. Дитина розуміє завдання швидко, не потребує повторення і роз'яснення. Фонд дієвих знань для її вирішення достатній, нерідко навіть багатий. Всі розумові операції здійснюються правильно і самостійно. Дитина може вербально обґрунтувати своє рішення, міркує, робить індуктивно-дедуктивні докази. Самостійно зосереджується на завданні, прагне обдумати своє рішення, здійснює розумові дії в певній послідовності, оцінює ступінь правильності, може сама відмітити і виправити помилки. Допомога дорослого не потрібна. За наявності помилки достатньо пропозиції задуматися.

Середній рівень: завдання зацікавлюють дитину. Завдання виконує в цілому охоче, розуміє без додаткових роз'яснень, але іноді просить повторити. Фонд дієвих знань для вирішення завдань достатній, розумові операції здійснює в основному правильно. Приймає завдання, але ходом його виконання може управляти тільки за допомогою дорослого, потребує спонукальних і навідних питань. Помилки при рішенні задач може відмітити сама, але переважно за допомогою дорослого, з його допомогою їх і виправляє.

Низький рівень: пропозицією вирішувати задачі зацікавлюється, але до змісту заняття індиферентна (особливо до найважчих завдань). Готова припинити рішення, перейти до нового завдання, не вирішивши попередню. По ходу роботи потребує постійного за-охочення за будь-які, навіть найменші прояви думки і бажання думати. Самостійно розуміє лише найлегші завдання, часто потребує додаткового повторення інструкції, роз'яснення завдання, в прямій допомозі у формі практичних дій і показу наочного матеріалу. Фонд дієвих знань бідний і вузький. Дитина не володіє необхідним запасом загальних уявлень і простих життєвих понять. Необхідними операціями в розумовому плані володіє явно недостатньо, вирішує лише деякі задачі. Відповіді дитини найчастіше ситуативні. Вона не може вичленити головне, обґрунтувати рішення вербально.

Діагностика вербального мислення дітей (методика Я. Йєрасика)
Устаткування. Бланк тесту «Вербальне мислення» (табл. 2.19).

Інструкція. Відповідай мені, будь ласка, на декілька питань. Процедура виконання. Обстежуваному ставлять запитання, відповіді на які оцінюються за представленою шкалою

**Стимульний матеріал і обробка результатів методики
«Вербальне мислення»**

Питання	Відповіді (оцінка в балах)		
	правильна	непра- вильна	інше
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
1. Яка тварина більша: кінь чи собака?	0	-5	немає
2. Вранці ми снідаємо, а вдень?	0	-3	немає
3. Вдень ясно, а вночі?	0	-4	немає
4. Небо блакитне, а трава?	0	-4	немає
5. Яблука, груші, сливи, персики – це що?	+1	-1	немає
6. Що це таке: Івано- Франківськ, Київ, Львів, Харків?	+ 1 (міста)	-1	0 (станції)
7. Футбол, плавання, хо- кей, волейбол – це?	+3 (спорт, фізкультура)	0	+2 ігри (вправи, гімнастика)

1	2	3	4
8. Маленька корова – це... Маленький пес – це... Маленький кінь – це...	+4 (теля) +4 (цуценя) +4 (лоша)	-1	0 названий хтось один
9. Для чого в автомобілів гальма?	+1 (дві причини: гальмувати з гори, на поворо- ті, зупинитися у разі небезпеки, зіткнення, після закінчення їзди)	-1	0 (одна причина)
10. Чим схожі один на од- ного молоток і сокира?	+3 (дві загальні ознаки)	0	2 (одна ознака)
11. Чим відрізняються цвях і гвинт?	+3 (у гвинта нарізка)	0	+2 (гвинт за- гвинчується, а цвях заби- вається; або у гвинта є гайка)
12. Пес більше схожий на кішку чи курку? Чим? Що в них однакове?	0 на кішку (з ознакою подібності)	-3 (на курку.)	1 (на кішку – без виділення ознаки поді- бності)
13. Чим схожі один на од- ного білка і кішка?	+3 (дві ознаки)	0	+2 (одна ознака)
14. Які ти знаєш тран- спортні засоби?	+4 (названо три засоби)	0	+2 (три наземні з поясненням)
15. Чим відрізняється стара людина від моло- дої? Яка відмінність між ними?	+4 (названо три ознаки)	0	+2 (дві або одна ознака)

МОЛОДШИЙ ШКІЛЬНИЙ ВІК

Особливості мислення молодшого школяра в перші два роки навчання багато в чому схожі з особливостями розумової діяльності дошкільника. У молодшого школяра яскраво виражений конкретно-образний характер мислення. Так, при рішенні розумових задач діти спираються на реальні предмети і їх зображення. Висновки, узагальнення робляться на основі конкретних фактів. Процес навчання швидко стимулює розвиток абстрактного

мислення. У процесі розвитку розумової діяльності відбувається перехід від операцій практичними діями в рішенні наочно заданої ситуації, конкретної задачі до розумових, внутрішніх, згорнутих дій. Змінюється зміст, яким оперує дитина. Від наочного, одиничного факту дитина переходить до операцій уявленнями про нього, а потім і до все більш узагальнених понятійних знань.

Діагностика вербально-логічного мислення

Для проведення дослідження потрібні бланки методики «Виключення слів», що дозволяє оцінити здібності випробовуваного до узагальнення і виділення істотних ознак. Методика складається з 15 серій, в кожній серії – по 4 слова. Експериментаторові необхідно мати секундомір і протокол (табл. 2.20) для реєстрації відповідей.

Процедура проведення. Дослідження проводять індивідуально. Починати потрібно, лише переконавшись, що у випробовуваного є бажання виконувати завдання.

Інструкція випробовуваному: «Три з чотирьох слів у кожній серії є в якійсь мірі однорідними поняттями і можуть бути об'єднані за загальною для них ознакою, а одне слово не відповідає цим вимогам і повинно бути виключено. Закреслюйте слово, яке не підходить за змістом до даного ряду. Виконувати завдання потрібно швидко і без помилок». Якщо випробовуваний не засвоїв інструкцію, то один-два приклади, але не з експериментальної картки, дослідник вирішує разом із ним. Переконавшись, що принцип роботи зрозумілий, дитині пропонують самостійно виконати завдання – викреслити на бланку слова, що підлягають виключенню. Дослідник фіксує час і правильність виконання завдання в протоколі. Виконання завдання оцінюється в балах відповідно до ключа: за кожну правильну відповідь – 2 бали, за неправильну – 0.

Таблиця 2.20

Протокол дослідження вербально-логічного мислення

Номер серії	Час виконання завдання, с	Результат
1		
...		
15		

Бланк методики «Виключення слів»

Книга, портфель, валіза, гаманець. 2. Піч, плита, свічка, електроплитка. 3. Годинник, окуляри, ваги, термометр. 4. Човен, тачка, мотоцикл, велосипед. 5. Літак, цвях, бджола, вентилятор. 6. Метелик, циркуль, ваги, ножиці. 7. Дерево, етажерка, мітла, виделка. 8. Дідусь, вчитель, тато, мама. 9. Іній, пил, дощ, роса. 10. Вода, вітер, вугілля, трава. 11. Яблуко, книга, шуба, троянда. 12. Молоко, сливки, сир, хліб. 13. Береза, сосна, ягода, дуб. 14. Хвилина, секунда, година, вечір. 15. Василь, Федір, Семен, Іванов.

Ключ:

- 1) книга, 2) свічка, 3) окуляри, 4) човен, 5) бджола, 6) метелик, 7) дерево, 8) вчитель, 9) пил, 10) вітер, 11) яблуко, 12) хліб, 13) ягода, 14) вечір, 15) Іванов.

Час виконання завдання розраховується з урахуванням поправки T (табл. 2.21). Інтегральний показник вербально-логічного мислення A , що об'єднує показник продуктивності B і час виконання завдання з урахуванням поправки T обчислюється за формулою: $A = B + T$.

Отримавши індивідуальні дані за показниками вербально-логічного мислення, можна підрахувати середні арифметичні по групі в цілому. Для отримання групових (вікових) відмінностей необхідно зіставити розраховані експериментальні показники між собою.

Для зіставлення отриманого показника вербально-логічного мислення з іншими характеристиками мислення (образного), а також для інтеріндивідуального аналізу потрібно здійснити перевід абсолютних значень у шкальні оцінки за табл. 2.22.

Таблиця 2.21

Поправка T на час виконання завдання

Час, с	Поправка T на час, бали
Менше 250	0
250–330	–3
Більше 330	–6

Таблиця 2.22

Шкальні оцінки показників мислення

Шкальні оцінки	Образне мислення	Вербально-логічне мислення	Шкальні оцінки	Образне мислення	Вербально-логічне мислення
19	50	30	9	26–29	17–18
18	–	–	8	23–25	15–16
17	50–48	29–28	7	20–22	–
16	48–47	–	6	17–19	12–14
15	45–47	28–27	5	14–16	7–11
14	41–44	27–26	4	12–13	5–6
13	38–40	–	3	8–11	–
12	36–37	23–25	2	5–7	3–4
11	33–35	21–22	1	2–4	–
10	30–32	19–20	0	0–2	3

Діагностика образного мислення

Для проведення дослідження потрібні набори з п'яти малюнків, на кожному з яких зображено чотири предмети; секундомір і протокол для реєстрації відповідей.

Проведення дослідження. Заняття проходить індивідуально. Робота починається після встановлення довірливих взаємин із дитиною.

Інструкція випробовуваному:

«Із зображених на малюнку чотирьох предметів тримають між собою щось загальне, їх можна об'єднати в одну групу, назвати одним словом, а один предмет істотно відрізняється і повинен бути виключений. Вкажи, який з чотирьох предметів зайвий».

Дослідник фіксує час роботи і правильність виконання завдання у протоколі. Якщо випробовуваний не засвоїв інструкцію, то один-два додаткових приклади можна вирішити разом із ним. Переконавшись, що принцип виконання завдання зрозумілий дитині, пропонують виконати завдання.

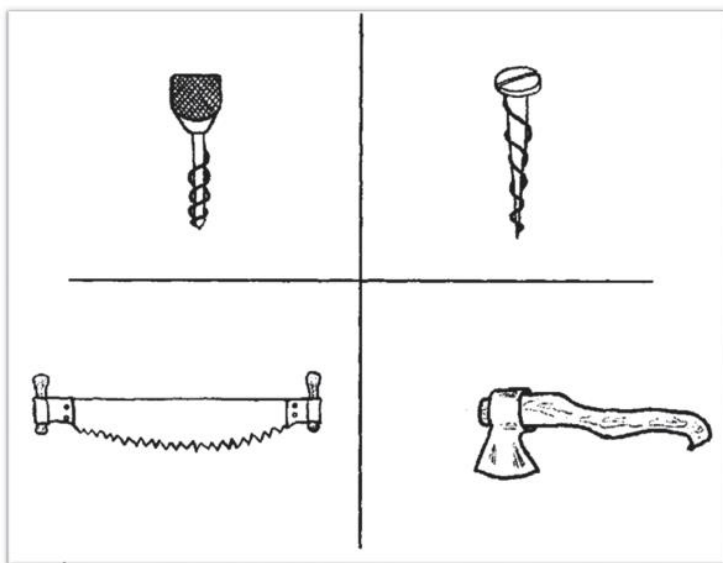
Картки з малюнками пропонуються у певній послідовності, з наростаючою складністю (мал. 2.23 – 2.27).

Обробка й інтерпретація результатів.

1. Оцінити в балах час і точність виконання кожної серії завдання за спеціальною таблицею (табл. 2.23).

2. Обчислити інтегральний показник образного мислення (А) по кожній серії завдання, який об'єднує показник точності (В) і час виконання тесту з урахуванням поправки (Т), за формулою: $A = B + T$.

3. Отримати загальний показник образного мислення (Азаг.) за даною методикою, визначаючи його як суму чотирьох серій, починаючи з другої. Розрахункова формула має вигляд:

Мал. 2.23

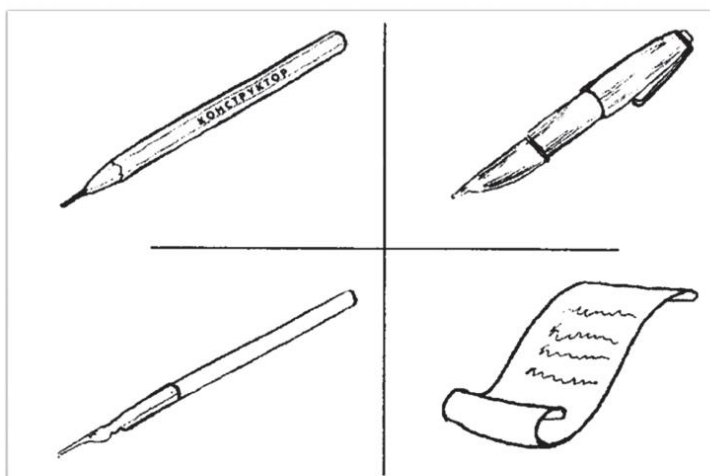
$$A_{\text{заг.}} = \sum_{i=1}^4 A_i$$

Отримавши індивідуальні дані за показником образного мислення, підраховуємо середню арифметичну величину по групі в цілому.

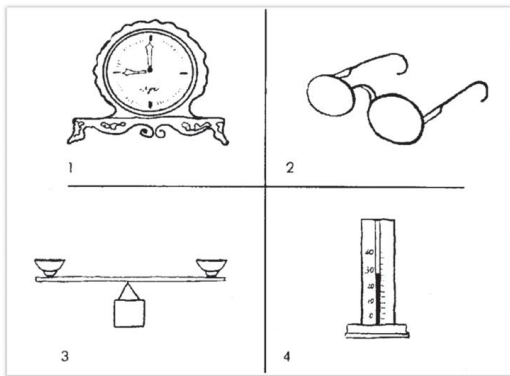
Для отримання групових (вікових) відмінностей необхідно зіставити розраховані показники між собою. У разі потреби для зіставлення даних, отриманих при вивченні образного мислення з іншими характеристиками мислення, а також для інтеріндивідуального зіставлення можна здійснити переведення абсолютних значень образного мислення у шкальні оцінки.

Оцінки часу і точності виконання завдання (у балах)

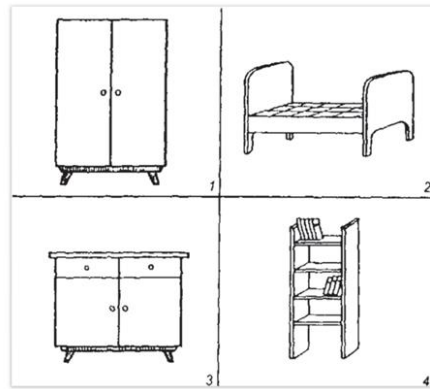
Серії картинок	Номер	Точність, бали	Час, с	Поправка на час, бали
I	1	1	менше 6	+1
	2	9	6–60	0
	3	1	60–120	-1
	4	5	більше 120	-2
II	1	1	менше 3	+1
	2	1	3–40	0
	3	5	40–60	-1
	4	9	більше 60	-2
III	1	1	менше 3	+1
	2	9	3–40	0
	3	1	40–60	-1
	4	1	більше 60	-2
IV	1	1	менше 3	+1
	2	9	3–40	0
	3	1	40–60	-1
	4	5	більше 60	-2
V	1	1	менше 3	+1
	2	9	3–40	0
	3	1	40–60	-1
	4	1	більше 60	-2

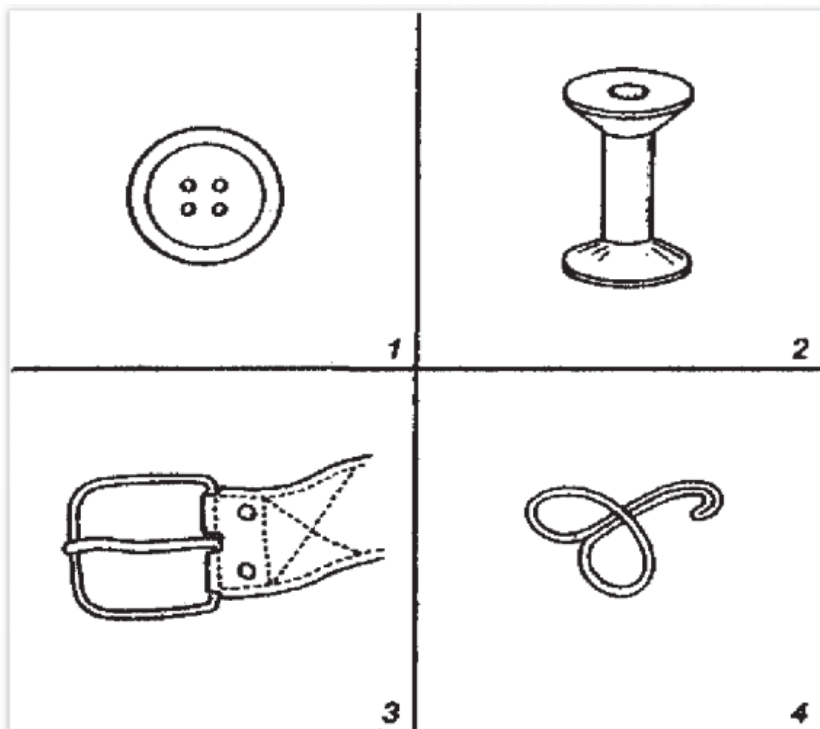
Мал. 2.24

Мал. 2.25

Мал. 2.26

Мал. 2.27

Тест «Намалюй людину».

Тест інтелекту Призначений для вимірювання рівня інтелектуального розвитку дітей і підлітків. Запропонований американською дослідницею Флоренс Гудінаф (1886–1959) у 1926 р. Обстежуваному пропонують намалювати на аркуші паперу людину, причому просять зробити це якнайкраще.

Час малювання не обмежується.

Оцінка рівня інтелектуального розвитку здійснюється на основі того, які частини тіла і деталі одягу змалює обстежуваний, як враховані пропорції, перспектива тощо. Ф. Гудінаф розробила шкалу, за якою можна оцінити 51 елемент малюнка. Є норми для дітей від 3 до 13 років, які можуть бути зіставлені з розумовим віком.

Надійність тесту, що неодноразово перевірялася різними методами, досить висока. Коефіцієнт ретестової надійності складає 0,68, а коефіцієнт надійності методом розщеплювання – 0,89.

Показники конструктивної валідності, не дивлячись на варіабельність, перевищують 0,50. Тест може бути використаний як в індивідуальному, так і в груповому дослідженні.

На основі даної методики іншою американською дослідницею Карен Махвер (1902–1996) була запропонована проєктивна методика дослідження особистості. З того часу, аж до 1963 р., тест використовувався без істотних змін і набув за цей час широкої популярності.

За даними А. Анастазі, сьогодні у світовій психодіагностичній практиці тест «Намалюй людину» за частотою використання є другим після відомого методу чорнильних плям Г. Роршаха.

Особливості проведення процедури дослідження

Дитині дається аркуш білого паперу стандартного формату і один простий олівець. Годиться і звичайний писальний папір, але переважно щільний папір, спеціально призначений для малювання. Олівець – обов'язково м'який, краще марки М або 2М; допустиме використання незношеного чорного фломастера. Дитину просять «якнайкраще» намалювати людину («чоловіка», «дядечка»). В процесі малювання коментарі не допускаються.

Якщо випробуваний виконує малюнок людини не в повний зріст, йому пропонують зробити новий малюнок.

Після закінчення малювання проводиться додаткова бесіда з дитиною, в якій уточнюються незрозумілі деталі і особливості зображення. Тестування – переважно індивідуальне. Для дошкільників – виключно індивідуальне.

Ключ

Діагностика інтелекту за допомогою тесту Гудінаф–Харріса. Шкала ознак для оцінки малюнка містить 73 пункти. За виконання кожного пункту нараховується 1 бал, за невідповідність критерію – 0 балів. У результаті підраховується сумарна оцінка.

Критерії оцінки (ознаки і їх характеристики)

1. Голова. Зараховується будь-яке досить чітке зображення голови незалежно від форми (коло, неправильне коло, овал). Риси обличчя, не обрамлені контуром голови, не зараховуються.

2. Шия. Зараховується будь-яке чітке зображення даної частини тіла, відмінної від голови і тулуба. Пряме з'єднання голови і тулуба не зараховується. 3. Шия; два виміри. Контури шиї, не уриваючись, переходять у контури голови, тулуба або того й іншого одночасно. Лінія шиї повинна плавно переходити в лінію голови або тулуба. Зображення шиї у вигляді однієї лінії або «стовпчика» між головою і тулубом не зараховується.

3. Очі. Якщо намальовано хоч би одне око – то будь-який спосіб зображення визнається задовільним. Зараховується навіть єдина невизначена риска, що інколи зустрічається в малюнках зовсім маленьких дітей.

4. Деталі ока: брови, вії. Показані брови або вії, або те й інше одночасно.

5. Деталі ока: зіниця. Будь-яка явна вказівка на зіницю або веселкову оболонку, окрім ока. Якщо показано двоє очей, мають бути присутні дві зіниці.
6. Деталі ока: пропорції. Розмір ока по горизонталі повинен перевершувати розмір по вертикалі. Ця вимога має бути дотримана в зображенні обох очей, але якщо намальовано лише один око, то досить і цього. Інколи в профільних малюнках високого рівня око показане з врахуванням перспективи. У таких малюнках зараховується будь-яка трикутна форма.
7. Деталі ока: погляд. Анфас: очі явно «дивляться». Не повинно бути ні конвергенції, ні дивергенції зіниць, ні по горизонталі, ні по вертикалі.

Профіль: очі мають бути показані або як у попередньому пункті, або, якщо збережена звичайна мигдалеподібна форма, зіниця має бути поміщена в передній частині ока, а не в центрі. Оцінка має бути строгою.

8. Ніс. Будь-який спосіб зображення носа. У «змішаних профілях» бал зараховується навіть якщо намальовано два носи.

9. Ніс, два виміри. Анфас: зараховується будь-яка спроба намалювати ніс двовимірним, якщо довжина носа більша ширини його основи. Профіль: зараховується будь-яка, найпримітивніша спроба показати ніс у профіль, за умови, що намальована основа носа і його кінчик. Простий «гудзик» не зараховується.

10. Рот. Будь-яке зображення.

11. Губи, два виміри. Анфас: ясно намальовані верхня і нижня губа.

13. Ніс і губи, два виміри. Дається додатковий бал, якщо виконані пункти 10 і 12. 14. Підборіддя і лоб. Анфас: мають бути намальовані обоє очей і рот, залишено достатнє місце над очима і під ротом для лоба і під-боріддя.

Оцінка не дуже строга. Там, де шия переходить в обличчя, має значення розташування рота по відношенню до нижньої частини голови, що звужується.

15. Підборіддя. (Не плутати з пунктом 16. Аби отримати бал по даному пункту, необхідна виразна спроба показати «загострене» підборіддя. Найчастіше цей пункт зараховується при зображенні профілю.) Чітко відокремлений від нижньої губи.

Анфас: форма підборіддя має бути виділена яким-небудь чином: наприклад, кривою лінією, що проходить нижче рота або губи, або всією формою обличчя. Борода, що закриває дану частину лица, не дозволяє нараховувати бал за цим пунктом.

16. Показана лінія щелепи. Анфас: впоперек шії проходить лінія щелепи і підборіддя, причому вона не має бути квадратної форми. Шия має бути досить широкою, а підборіддя досить загостреним, аби лінія щелепи утворила гострий кут з лінією шії. Оцінка строга. Профіль: лінія щелепи йде у напрямку до вуха.

17. Перенісся. Анфас: ніс має правильну форму і правильно розташований. Має бути показана основа носа, а перенісся має бути прямим. Важливе розташування верхньої частини перенісся – вона повинна доходити до очей або закінчуватися між ними. Перенісся має бути вужчим основи носа.

18. Волосся I. Зараховується будь-яке, навіть найгрубіше зображення волосся.

19. Волосся II. Волосся показане не просто мазаниною або карлочками. Проте лінія волосся на черепі без яких-небудь спроб закрасити їх не зараховується. Бал дається, якщо дитина зробила спробу хоч якось закрасити волосся або показати їх хвилястий контур.

20. Волосся III. Будь-яка явна спроба показати стрижку або фасон, використовуючи чубок, баки або лінію зачіски в основі. Коли намальована людина в головному уборі, бал зараховується, якщо волосся на лобі, за вухом або ззаду вказують на наявність певної зачіски.

21. Волосся IV. Ретельне зображення волосся; показаний напрям пасм. Пункт 21 не зараховується, якщо малюнок дитини не задовольняє вимогам пункту 20. Це ознака вищого рангу.

22. Вуха. Будь-яке зображення вух.

23. Вуха: пропорції і розташування. Вертикальний розмір вуха повинен перевищувати його горизонтальний розмір. Вуха ма-ють бути розташовані приблизно в середній третині вертикального розміру голови. Анфас: верхня частина вуха повинна відходити від лінії черепа, обоє вух повинні розширюватися у бік основи. Профіль: має бути показана яка-небудь деталь вуха, наприклад, слуховий канал може бути намальований крапкою. Вушна раковина повинна розширюватися у бік потилиці.

Примітка: деякі діти, особливо розумово відсталі, мають тенденцію малювати вухо як би перевернутим – що розширюється у бік обличчя. У таких малюнках бал ніколи не зараховується.

24. Пальці. Будь-які ознаки пальців окрім руки або кисті. В малюнках старших дітей, які мають схильність робити ескізні зображення, цей пункт зараховується за наявності будь-якої ознаки пальця.

25. Показана правильна кількість пальців. Якщо намальовано дві кисті, необхідно, аби на обох було по п'ять пальців. У «ескізних» малюнках більш старших дітей бали зараховуються, навіть якщо не можна чітко розгледіти всі п'ять пальців.

26. Правильні деталі пальців. «Виноградини» або «палички» не зараховуються. Довжина пальців повинна виразно перевищувати ширину. У складніших малюнках, де кисть показана в перспективі або пальці намічені лише ескізно, бал зараховується. Бал дається також у випадках, коли через те, що руки стиснуті в кулаки, показані лише суглоби або частини пальців. Останнє зустрічається лише в малюнках вищої складності, де велике значення має перспектива.

27. Виокремлення великого пальця. Пальці намальовані так, що видно явна відмінність великого пальця від інших. Оцінка має бути строгою. Бал зараховується і в тому випадку, коли великий палець явно коротший від інших або коли кут між ним і вказівним пальцем не менше, ніж у два рази перевищує кут між будь-якими двома пальцями, або якщо точка прикріплення великого пальця до кисті знаходиться значно ближчим до зап'ястя, чим в інших пальців. Якщо намальовано дві руки, перераховані вище умови повинні дотримуватися

на обох руках. Якщо намальована одна рука, то при дотриманні вказаних умов бал зараховується. Пальці мають бути показані обов'язково; рука у вигляді рукавички не зараховується, якщо лише не очевидно (або встановлено в подальшій бесіді), що дитина намалювала людину в зимовому одязі.

28. Кисті. Будь-яке зображення кисті, не рахуючи пальців. Якщо є пальці, то між основою пальців і краєм рукава або манжета має бути простір. Де немає манжет, кисть повинна як-небудь розширюватися, зображуючи долоню або тильну сторону руки, на відміну від зап'ястя. Якщо намальовано дві руки, ця ознака має бути на обох.

29. Намальовано зап'ястя або кісточку. Або зап'ястя, або кісточка (щиколотка) намальовані явно окремо від рукава або штанини. Тут недостатньо лінії, намальованій уперек кінцівці, що показує край рукава або штанини (це зараховується в пункті 55).

30. Руки. Будь-який спосіб зображення рук. Одних лише пальців недостатньо, але бал зараховується, якщо між основою пальців і тією частиною тіла, до якої вони приєднані, залишено місце. Кількість рук також має бути правильною, за винятком малюнків у профіль, коли можна зараховувати й одну руку.

31. Плечі I. Анфас: зміна напряму контуру верхньої частини тулуба, який справляє враження угнутості, а не опуклості. Ця ознака оцінюється досить строго. Звичайна овальна форма ніколи не зараховується, оцінка завжди негативна, якщо лише не вочевидь, що це вказівка на різке розширення тулуба нижче шиї, яке утворюється лопаткою або ключицею. Тулуб чіткої квадратної або прямокутної форми не зараховується, але якщо кути закруглені, бал надається. Профіль: оцінка має бути дещо м'якшою, ніж в малюнках анфас, оскільки правильно змалювати плечі в профіль значно важче. Правильним можна вважати малюнок, на якому в профіль змальована не лише голова, але і тулуб. Бал зараховується, якщо лінії, що створюють контури верхньої частини тулуба, розходяться одна від одної в основі шиї, показуючи розширення грудної клітки.

32. Плечі II. Анфас: оцінюється строго, ніж попередня ознака. Плечі повинні безперервно переходити в шию і руки, мають бути «квадратними», а не звисаючими. Якщо рука відведена від тулуба, має бути показана пахва. Профіль: плече має бути приєднане в правильному місці. Рука має бути намальована двома лініями.

33. Руки збоку або чимось зайняті. Анфас: маленькі діти часто малюють руки жорстко відставленими від тулуба. Бал зараховується, якщо хоч би одна рука, намальована збоку, утворює із загальною вертикальною віссю тулуба кут не більше 10 градусів, якщо лише рукине зайняті чим-небудь, наприклад, тримають який-небудь предмет. Бал зараховується, якщо руки намальовані засунутими в кишені на стегнах («руки в брюки») або закладеними за спину. Профіль: бал зараховується, якщо руки зайняті якою-небудь роботою або вся рука піднята.

34. Ліктьовий суглоб. В середині руки має бути не плавний, а різкий вигин. (Досить на одній руці.) Вигин і складки рукава зараховуються.

35. Ноги. Будь-який спосіб зображення ніг. Кількість ніг має бути правильною. У профільних малюнках може бути або одна, або дві ноги. При оцінці треба виходити із здорового глузду, а не лише з чисто формальної ознаки. Якщо намальована лише одна нога, але ескізно намічена промежина, бал зараховується. З іншого боку, три і ноги і більше на малюнку або лише одна нога без якого-небудь виправдання відсутності другої не враховується. Одна нога, до якої приєднано дві ступні, оцінюється негативно.

36. Стегно I (промежина). Анфас: показана промежина. Найчастіше вона зображується внутрішніми лініями ніг, що зустрічаються в точці з'єднання з тілом. (Маленькі діти зазвичай поміщають ноги якнайдалі одну від одної. Такий спосіб зображення за даним пунктом балу не отримує.) Профіль: якщо намальована лише одна нога, то мають бути передані контури сідниці.

37. Стегно II. Стегно має бути намальоване точнішим, ніж це необхідно для отримання балу в попередньому пункті.

38. Колінний суглоб. Так само як і в лікті, повинен мати місце різкий (а не плавний) вигин приблизно в середині ноги, або, що інколи зустрічається в малюнках дуже високої складності, звуження ноги в цій точці. Брюки завдовжки по коліно – ознака недостатня. Складка або штрихи, що показують коліно, оцінюються позитивно.

39. Ступня I. Будь-яке зображення. Зараховується зображення ступні будь-яким способом: дві ступні анфас, одна або дві ступні в профільному малюнку. Маленькі діти можуть змальовувати ступні, приєднуючи шкарпетки до нижньої частини ноги. Це зараховується.

40. Ступня II. Пропорції. Ступні і ноги мають бути показані в двох вимірах. Ступні мають бути не «обрубані», тобто довжина ступні повинна перевищувати її висоту від підошви до підйому. Довжина ступні не повинна перевищувати 1/3 від загальної довжини всієї ноги і не має бути менше 1/10 загальної довжини ноги. Бал зараховується в малюнках анфас, де ступня показана більшою в довжину, ніж завширшки.

41. Ступня III. П'ята. Будь-який спосіб зображення п'яти. На малюнках в анфас ознака зараховується формально, коли ступні змальовані так, як показано на малюнку (за умови, що є деяка роздільна лінія між ногою і ступнею). У профільних малюнках має бути підйом.

42. Ступня IV. Перспектива. Спроба дотримання ракурсу, принаймні, для однієї ступні.

43. Ступня V. Деталі. Будь-яка деталь, наприклад шнурки, зав'язки, ремінці або підошва черевика, змальована подвійною лінією.

44. З'єднання рук і ніг з тулубом I. Дві руки й обидві ноги приєднано до тулуба в будь-якій точці, або руки приєднані до шиї, або до місця з'єднання голови з тулубом (коли немає шиї). Якщо відсутній тулуб, оцінка завжди нуль. Якщо ноги приєднані не до тулуба, а до чого-небудь ще, незалежно від приєднання рук, оцінка нуль.

45. Приєднання рук і ніг II. Руки і ноги приєднані до тулуба у відповідних місцях. Бал не зараховується, якщо приєднання руки займає половину або більше грудної клітки (від шиї до талії). Якщо немає шиї, руки повинні

приєднуватися до верхньої частини тулуба. Анфас: якщо присутня ознака 31, то місце приєднання повинне знаходитися точно на плечі. Якщо за ознакою 31 дитина отримала нуль, то точка приєднання повинна припадати точно на те місце, де мають бути намальовані плечі. Оцінка строга, особливо при негативній оцінці за пунктом 31.

46. Тулуб. Будь-яке чітке зображення тулуба в одному або двох вимірах. Там, де жодної явної відмінності між головою і тулубом немає, але риси обличчя показані у верхній частині цієї фігури, бал зараховується, якщо риси обличчя займають не більше половини фігури; інакше оцінка нуль (якщо лише немає поперечної риски, що показує нижню межу голови). Будь-яка фігура, намальована між головою і ногами, зараховується як тулуб, навіть якщо її розмір і форма швидше нагадують шию, чим тулуб. (Це правило засноване на тому, що багато дітей, у малюнках яких є така особливість, у відповідь на це запитання називають дану частину тулубом.) Ряд гудзиків, що йде вниз між ногами, оцінюється як нуль за ознакою тулуба, але як бал за ознакою одягу, якщо лише поперечна лінія не показує межу тулуба.

47. Пропорційність тулуба: два виміри. Довжина тулуба повинна перевищувати його ширину. Вимірюється відстань між точками найбільшої довжини і найбільшої ширини. Якщо дві відстані однакові або настільки близькі, що різницю між ними важко вловити, – оцінка нуль. В більшості випадків різниця досить велика, і її можна визначити на око, без виміру.

48. Пропорції: голова I. Площа голови має бути не більше половини і не менше $1/10$ площі тулуба. Оцінка досить м'яка.

49. Пропорції: голова II. Голова складає приблизно $1/4$ площі тулуба. Оцінка строга: не зараховується, якщо більше $1/3$ і менше $1/5$. Там, де не показана промежина, як, наприклад, в деяких профільних малюнках, приймається пояс або талія приблизно на рівні $2/3$ низу загальної довжини тулуба.

50. Пропорції. Анфас: довжина голови більше її ширини; має бути показана загальна овальна форма. Профіль: голова має явно подовжену, довгасту форму. Обличчя довше за основу черепа.

51. Пропорції: руки I. Руки, принаймні, дорівнюють довжині тулуба. Кінчики кистей досягають середини стегон, але не коліна. Кисті не обов'язково доходять до (або нижче) промежини, особливо якщо ноги незвично короткі. На малюнках анфас обидві руки повинні мати таку довжину. Оцінюється відносна довжина, а не положення рук.

52. Пропорції: руки II. Конічна форма рук. Передпліччя є вже верхньою частиною руки. Зараховується будь-яка спроба звужити передпліччя, якщо лише це не робиться прямо в талії. Якщо цілком намальовано обидві руки, звуження мають бути на обох.

53. Пропорції: ноги. Довжина ніг не має бути меншою вертикального розміру тулуба і не більшою подвійного розміру тулуба. Ширина кожної ноги менше ширини тулуба.

54. Пропорції: кінцівки в двох вимірах. Обидві руки і ноги показано в двох вимірах. Якщо руки і ноги двовимірні – бал зараховується, навіть якщо кисті і ступні змальовані лінійно.

55. Одяг I. Будь-які ознаки зображення одягу. Як правило, найбільш ранні способи є рядом гудзиків, що йдуть вниз до центру тулуба, або капелюхом, або те й інше разом. Зараховується навіть щонебудь одне. Одна крапка або маленький кружечок в центрі тулуба практично завжди означає пупок і не зараховується як елемент одягу. Серія вертикальних і горизонтальних ліній, намальованих впоперек тулуба (а інколи і впоперек кінцівок), є найпоширеніший спосіб зображення одягу. За це дається бал. Також зараховуються риси, які можуть бути розцінені як вказівка на кишені або манжети.

56. Одяг II. Наявність, принаймні, двох непрозорих предметів одягу, таких як капелюх, брюки і т. п., що приховують частину тіла, яку вони покривають. При оцінці малюнка за даним пунктом слід мати на увазі, що якщо капелюх просто трохи торкається верху голови, але не покриває жодної її частини, бал не зараховується. Одні лише гудзики без яких-небудь інших вказівок на ознаки одягу (наприклад, пальто, піджак) не зараховуються. Пальто має бути змальоване за допомогою двох наступних ознак: рукави, комір або лінія горлового вирізу, гудзики, кишені. У зображенні брюк мають бути: пояс, ремінь, застібка, кишені, манжети або будь-який спосіб розмежування ступні і ноги від низу штанини. Зображення ступні як продовження ноги не зараховується, якщо лінія впоперек ноги – єдина ознака, що вказує на відмінність ступні і кісточки.

57. Одяг III. У малюнку немає прозорих елементів одягу. І рукави і брюки мають бути показані окремо від зап'ястя рук і ступень ніг.

58. Одяг IV. Намальовано, принаймні, чотири предмети одягу. Предмети одягу можуть бути наступними: капелюх, туфлі, пальто, піджак, сорочка, комір, краватка, ремінь, брюки, жакет, футболка, робочий халат, шкарпетки. (На туфлях мають бути присутні деякі деталі – шнурки, ремінці або підощва, змальована подвійною лінією. Одного лише каблука недостатньо. В брюк повинні мати місце деякі деталі, такі як застібка, кишені, манжети. В пальта, піджака або сорочки мають бути показані: комір, кишені, лацкани. Одних лише гудзиків недостатньо. Комір не слід плутати з шиєю, змальованою як проста вставка. Галстук часто досить непомітний, його наявність уточнюється при уважному розгляді або в ході бесіди.)

59. Одяг V. Повний костюм без яких-небудь безглуздостей (несумісних предметів, деталей). Це може бути і «форма» (не лише військова форма, але і, наприклад, ковбойський костюм) або повсякденний костюм. У другому випадку костюм має бути бездоганним. Це «заохочувальний» додатковий пункт, і, отже, тут повинно бути показано більше, ніж у пункті 58.

60. Профіль I. Голова, тулуб і ноги в профіль мають бути показані без помилок. Тулуб не вважається намальованим у профіль, якщо центральна лінія гудзиків не зрушена від середини фігури в бік тулуба, або якщо немає інших вказівок, як, наприклад, відповідне положення рук, кишень, краватки. В

цілому малюнок може містити одну (але не більш) з наступних трьох помилок: 1) прозорість тіла – контур тулуба видно крізь руку; 2) ноги намальовані не в профіль; у повному профілі, принаймні, верхня частина однієї ноги має бути закрита іншою ногою, яка ближче; 3) руки приєднані до контуру спини і простягнуті вперед.

61. Профіль II. Фігура має бути показана в профіль абсолютно правильно, без помилок і випадків прозорості.

62. Анфас. Включає частковий профіль, дитина намагається показати фігуру в перспективі. Всі інші частини тіла на своїх місцях і сполучені правильно, за винятком частин, прихованих перспективою або одягом. Істотні деталі: ноги, руки, очі, ніс, вуха, шия, тулуб, долоні (кисті), ступні. Ступні мають бути змальовані в перспективі, але не в профіль, якщо лише вони не обернені в різні сторони. Частини мають бути показані двовимірними.

63. Рухова координація в малюванні ліній. Погляньте на довгі лінії рук, ніг і тулуба. Лінії мають бути твердими, впевненими і без випадкових вигинів. Якщо в цілому лінії справляють враження твердих, упевнених і свідчать про те, що дитя контролює рухи олівця, бал зараховується. Малюнок може бути вельми невмілим, та все ж бал має бути зарахований. Декілька довгих ліній можуть бути обведені або стерті. Лінії на малюнку не обов'язково мають бути дуже рівними і плавними. Маленькі діти інколи намагаються «розфарбовувати» малюнок. Уважно вивчіть лінії малюнка. Старші діти часто користуються ескізами, уривчастим методом, легко відмітним від невпевнених ліній, що виникають унаслідок незрілої координації.

64. Рухова координація в малюванні з'єднань. Погляньте на точки з'єднання ліній. Лінії повинні зустрічатися точно, без явної тенденції до пересічення або накладення і без проміжку між ними (малюнок з декількома лініями оцінюється строго, ніж малюнок з частими змінами напряму ліній). Ескізний, уривистий малюнок за-звичай зараховується, не дивлячись на те, що з'єднання ліній тут можуть бути невизначеними, оскільки ця здатність властива майже виключно малюнкам зрілого типу. Допускаються деякі підтирання.

65. Вища рухова координація. Це «заохочувальний», додатковий пункт за вмиле володіння олівцем як в малюванні деталей, так і в малюванні основних ліній. Зверніть увагу на дрібні деталі, а також на характер основних ліній. Всі лінії мають бути намальовані твердо, з правильними з'єднаннями. Промальовування олівцем тонких деталей (рис обличчя, дрібних деталей одягу і т. п.) вказує на хорошу регуляцію рухів олівця. Оцінка має бути дуже строгою. Перемальовування або підтирання анулюють бал за цей пункт.

66. Напрямок ліній і форма: контур голови (якість ліній в малюванні форм). Контур голови має бути намальований без явних ознак мимовільних відхилень. Бал зараховується лише в тих малюнках, де форма досягається без неправильних попередніх спроб (круг, еліпс). У профільних малюнках простий овал, до якого приєднаний ніс, не зараховується. Оцінка має бути досить строгою, тобто контур обличчя має бути намальований єдиною лінією, а не по частинах.

67. Якість ліній у малюванні форм: контур тулуба. Те ж, що і в попередньому пункті, але для тулуба. Слід звернути увагу на те, що примітивні форми (паличка, круг або еліпс) не зараховуються. Лінії тулуба повинні вказувати на спробу навмисно відійти від простої яйцевидної форми.

68. Якість ліній в малюванні форм: руки і ноги. Руки і ноги мають бути намальовані без порушення форми, як в попередньому пункті, без тенденції до звуження в місцях з'єднання з тілом. І руки і ноги мають бути намальовані двовимірними.

69. Якість ліній в малюванні форм: риси обличчя. Риси обличчя мають бути повністю симетричними. Очі, ніс і рот мають бути показані двовимірними. Анфас: риси обличчя мають бути розміщені правильно і симетрично, повинні ясно передавати вигляд людського лиця. Профіль: контур ока має бути правильним і розташований у передній частині голови. Ніс повинен утворювати тупий кут з лобом. Оцінка строга, «карикатурний» ніс не зараховується.

70. «Ескізна» техніка. Лінії утворені добре регульованими штрихами. Повторний обвід відрізків довгих ліній не зараховується. «Ескізна» техніка зустрічається в роботах деяких старших дітей і майже не зустрічається у дітей молодше 11–12 років.

71. Особливе промальовування деталей. За допомогою особливих ліній або штрихування повинно бути намальовано щось (одне або більш) з наступного переліку: складки одягу, зморшки або фалди, виправка тканини, волосся, черевики, забарвлення або предмети фону.

72. Рух рук. Фігури повинні виражати свободу рухів у плечах і ліктях. Досить при зображенні однієї руки. «Руки в брюки» або руки в кишенях не зараховуються, якщо видно і плечі, і лікті. Які-небудь дії не обов'язкові. 73. Рух ніг. Свобода в рухах і в колінах, і стегнах фігури.

Критерії аналізу малюнка розроблені і сформульовані творцями тесту. При аналізі конкретного матеріалу окремі критерії можуть здатися недостатньо чіткими. Через це можливі суб'єктивні інтерпретації, і отриманий показник може не цілком відповідати рівню безумовної точності.

Якість обробки тестового матеріалу зростає у міру засвоєння досвіду тестування і обраховування результатів.

Аналіз. У результаті масштабної апробації тесту його творцями розроблені детальні таблиці переведення отриманих балів у показники, що відповідають коефіцієнту інтелекту. Ці критерії, проте, були вироблені досить давно і на вибірці американських випробовуваних. Тому доскональне співвідношення результатів, отриманих сьогодні на вітчизняному матеріалі, з цими таблицями недостатнє. Нижче наводяться лише основні референтні точки, що слугують приблизним орієнтиром для оцінки. З таблиць Гудінаф–Харріса взяті співвідношення балів і «нормального» IQ, що відповідає 100%, а також ті показники, які приблизно відповідають $IQ = 70\%$ (тобто мінімального значення, що відноситься до норми). Використання запропонованого матеріалу через вказані причини допустимо лише в наступних межах. У тих випадках, коли кількість балів нижча, ніж та, що відповідає $IQ = 70\%$, це дає

підставу для детальнішого вивчення інтелектуальної сфери дитини з метою виявлення можливого відставання в розумовому розвитку. Ще раз підкреслимо, що на основі лише даного критерію робити висновки про розумову відсталість недопустимо.

3 роки – 100% – 7 балів;

70% – 1 бал.

4 роки – 100% – 10 балів;

70% – 3 бали.

5 років – 100% – 16 балів; 70% – 6 балів.

6 років – 100% – 18-19 балів; 70% – 7 балів.

7 років – 100% – 22-23 бали; 70% – 9 балів.

8 років – 100% – 26 балів; 70% – 10 балів.

9 років – 100% – 31 бал; 70% – 13 балів.

10 років – 100% – 34-35 балів; 70% – 14-15 балів.

11 років – 100% – 36-38 балів; 70% – 15-16 балів.

12 років – 100% – 39-41 бал; 70% – 18 балів.

13 років – 100% – 42-43 бали; 70% – 21 бал.

14–15 років – 100% – 44-46 балів; 70% – 24 бали.

7. Рефлексія та підведення підсумків заняття – бліц – опитування студентів.

- **Що нового Ви дізналися про особливості розвитку та діагностики пам'яті у дітей на практичному занятті?**

Завдання: оцініть інформацію, свої знання, вміння та навички, здобуті Вами під час практичного заняття за рівнем важливості для Вашої професійної підготовки та особистісного розвитку. Для формування відповіді скористайтеся табличкою.

Рефлексія практичного заняття

Кошик для сміття
непотрібна інформація

Валіза

	Інформація, знання, вміння і навички, які я можу використовувати зараз	знання, вміння та навички, які важливі у майбутньому

8. Оцінювання знань та умінь здобувачів фахової передвищої освіти.

9. Домашнє завдання:

Підготуватися до практичного проведення методики з діагностики мислення у дітей.